

LÍTÁME V TOM

DIALOG O KLIMATU NA POMEZÍ VĚDY,
POLITIKY A AKTIVISMU

Petr Pokorný, Zdeněk Konopásek

Shovívavému čtenáři je zde předložen poněkud neobvyklý literární útvar: písemný dialog, který vznikl během léta 2020 prostřednictvím e-mailové korespondence. Paleoeolog Pokorný a sociolog Konopásek, jinak blízcí akademičtí kolegové, v něm rozmlouvají o některých obecnějších souvislostech vědeckého pochybování nad současnou klimatickou politikou. Dialog má místy velice osobní charakter. Začíná rozpaky přírodovědce nad tím, co si počít s ostře odměřivými až útočnými reakcemi širší veřejnosti vůči prezentaci určitého odborného mínění, které jednoduše nezapadá do současného populárního kánonu. Tyto reakce nemají typicky charakter věcné disputace, ale dotýkají se přímo a výslovně osobní integrity, morálky a politického přesvědčení. Patří tohle do vědy? A pokud ano, tak jak? Co si má badatel s tímto rozměrem veřejné debaty počít? Paleoeolog se s takovými otázkami obrací na sociologa vědy, u kterého tuší nalézt porozumění.

Sociolog se snaží naznačit komplikované rozhraní mezi vědeckým a politickým, jakož i choulostivost vztahů mezi odborným odstupem od věci a angažovaným ponorem do ní. Čerpá přitom nejen ze specifických zkušeností sociologa vědy, ale často dává na první pohled odtažitě příklady z širěji pojaté oblasti sociálních věd.

Oba kolegové měli během debaty pocit, že píšou o něčem, o čem se v takhle osobní rovině moc nemluví: Musí se snad každý dozvědět, vedle toho, co říkají moje data a odborná zkušenost, že jsem skeptický vůči ambiciózním politikám EU, nebo že tak nějak „nemám rád“ progresivistický tah na branku? Mluví přece jako vědec, takže tohle „pozadí“ nemusí nikoho zajímat! Dnes je navíc dost překérní tyhle věci přiznávat, protože by mohly být použity proti mně, nebyl bych první, ani poslední. Jenže právě v tom očividně spočívá velká část problému. Paleoeolog Pokorný se ve svých veřejných vystoupeních vždy snažil vědu a politiku oddělovat. Dával spíš k dispozici fakta, vlastní hodnocení minimalizoval a závěr nechával „otevřený“. Přesto ho mnozí na základě takových přednášek morálně i politicky cejchují. Sociolog Konopásek sice ví a často také vysvětluje, že fakta od hodnot dost dobře separovat nelze, že věda je vždy nějak politická. Ale ani on ve svých textech nemluví o svém politickém zázemí otevřeně, výslovně. Uvědomuje si, že v době, kdy verdikt anonymního recenzního řízení ve vědeckých časopisech se často opírá nikoli o to, zda je argument dobře podložený a konzistentní, ale o to, zda recenzent s argumentem tak nějak souhlasí, zda se mu „líbí“, je vhodné svoje (v daném případě spíše konzervativní) sklony nechávat tiše v pozadí – ačkoli vlastně k argumentu patří. Politické sklony tedy sice nemaskuje a neskrývá, ale ani je nevystrkuje do popředí. Je smířený s tím, že přes veškerou snahu o přesné a zdrženlivé vyjadřování jsou v textech jeho přesvědčení tak či onak čitelná...

Jsou ovšem momenty, kdy tyto samozřejmosti přestávají fungovat a kdy má člověk pocit, že musí jasněji „přiznat barvu“. Mimo jiné proto, že nelze zůstat stranou v debatách, kde to různými barvami střiká sem a tam. A přesně taková je situace, ze které se oba diskutující snaží nalézt východisko. Aniž by zabředávali do problematiky „názorových bublin“ nebo „kulturních válek“, oba se z hlediska praktických vědců snaží ohmatat některé obecnější souvislosti takových veřejných debat. V dialogu sice zazní některé konkrétní názory na věcnou povahu klimatických změn a jejich antropogenních příčin, avšak hlavní cíl je odlišný. Snaha spíš směřuje k lepšímu porozumění tomu, co celou tuto debatu dost zásadně rámuje, byť často bezděky: Co znamená angažovanost ve vědě? Jaký je politický život „holých faktů“? Co v politice znamená „realismus“? Jak v politice pracovat s ne/určitostí? Lze jen doufat, že publikování takového dialogu přispěje alespoň malým dílem k tomu, aby se pomezí vědy, politiky a aktivismu stalo předmětem soustavnější a otevřenější reflexe.

Milý Zdeňku,

píšu Ti, protože doufám, že mi jako sociolog vědy pomůžeš zjednat si aspoň trochu jasno uprostřed jednoho specifického dilematu, ve kterém už několik měsíců vězím. Než ono dilema nastíním, pokusím se co nejstručněji představit kontext.

Jak dobře víš, už zhruba čtvrtstoletí se zabývám otázkami provázanosti vývoje přírody a lidských společností v poslední fázi čtvrtého klimatického cyklu. Zhruba od „lovců mamutů“ po dnešek, což je nějakých 30 000 let nejnovějšího vývoje. Pro geology je to „geologická současnost“, ale pro běžné vnímání nesmírně dlouhá

doba. Tak dlouhá, že se v ní fakticky odehrál vývoj veškeré lidské civilizace.

K podobnému zkoumání nedílně patří paleoklimatologická problematika. Jak jinak, když je to období prudkých klimatických změn. Bez jejich poznání se v mém oboru neobejdeme. Jsou důležitým kontextem všeho ostatního. Posud' sám: Svět zmíněných „lovců mamutů“ a jejich bezprostředních následovníků byl radikálně odlišný od toho dnešního. Na severní polokouli obrovské kontinentální ledovce, hladina světového oceánu o nějakých 120 metrů níž než dnes, většina souše pokrytá pouštěmi, savanami a chladnou „mamutí stepí“. Přejechod mezi tímto stavem do stavu současného nebyl rozhodně plynulý. Naopak, byl plný klimatických zvrátů a hlubokých ekosystémových přestaveb. Neustále docházelo k ochlazením a naopak k oteplením o několik stupňů v průběhu několika málo desítek let. Teprve před osmi tisíci lety, uprostřed holocénu, došlo ke stabilizaci klimatu do současného, vrcholně interglaciálního režimu. Klimatické změny od té doby pokračují, ale v řádově mírnější podobě: Docházelo k oteplením a k ochlazením v rozmezí zhruba jednoho až jednoho a půl stupně za mnoho desítek let. Teplá a chladná období se střídala vždy po několika staletích.

Veškerá paleoklimatická data (zvaná *proxy*- kvůli odlišení od přímých dat naměřených přístroji) jsou samozřejmě bodová a takových bodů máme k dispozici poměrně málo. Rozumné odhady čehosi, jako je „průměrná teplota planety“, z nich v zásadě vydestilovat nejde, což je jedna z celé řady překážek pro porovnávání s výsledky instrumentálních měření realizovaných dnes s pomocí družic a stále hustší sítě klimatických stanic. Paleoklimatologický výzkum přesto ukazuje, že se současné oteplení co do rychlosti a amplitudy právě popsanému holocennímu režimu měřitelně nevyvíká. Navazuje na předchozí chladnou periodu „malé doby ledové“, která vrcholila v průběhu

19. století. Jí předcházelo tzv. „středověké klimatické optimum“, na jehož vrcholu bylo zhruba takové klima, jaké tu máme dnes. Podobné je to směrem do minulosti – někdy se hovoří o tzv. Bondově cyklu. Všímní si jedné podstatné věci: V předposlední větě jsem použil relativizující formulace „měřitelně nevyvíká“ a „zhruba“, protože porovnávání dnešních přístrojových měření s nepřímými paleoklimatologickými *proxy*- daty je extrémně nesnadné, takže ho lze provést jen se značnou mírou nejistoty. V přírodních vědách se ale s takovými nejistotami pracuje rutinně, není to tedy nějaká neobvyklá překážka.

Právě řečené je součástí úplně běžné paleoklimatologické „latinginy“. Takto je to mnohočetně potvrzováno už někdy od 60. let minulého století. Takže na tom dnes není nic objevného a už vůbec ne skandálního. S kolegy pravidelně píšeme a publikujeme vědecké články, ve kterých s celým tímto kontextem pracujeme. Občas jsme jimi přispěli ke zpřesnění poznatků o vývoji minulého klimatu nějakou inovativní rekonstrukcí, případně přidáním dalšího opěrného bodu do nějakého „bílého místa“ na mapě paleoklimatických *proxy*- dat.

A teď se, Zdeňku, konečně dostávám k jádru dopisu. V poslední době opakovaně narážím na nepochopení a v horším případě na agresivitu pokaždé, když jen trochu vystrčím hlavu z této pomyslné akademické obálky. Jinými slovy – při pokusech o popularizaci. Posluchačím veřejných přednášek, partneři v diskusích kolem nich, redaktori, novináři, politici – ti všichni začali od chvíle, kdy k nám naplno vtrhla ze Západu (myslím, že zejména z Ameriky) „klimatická debata“, naléhavě vyžadovat stanovisko k současnému oteplení. Je ve světle uplynulých staletí a tisíciletí klimatický vývoj poslední doby opravdu tak radikálně jiný? A pokud ano, může za to člověk?

Na takovou poptávku jsem se pochopitelně snažil reagovat a začal se těmito otázkami docela vážně zabývat. Seznal jsem záhy,

že v celé obrovské a nepřehledné „klimatické debatě“ víceméně zanikají hlasy paleoekologů, kteří by do ní vnесли svůj pečlivě kultivovaný cit pro vývojovou dynamiku v měřítkách o jeden až dva řády přesahujících lidskou paměť (tedy ve staletích až tisíciletích). Bez takové perspektivy totiž, domnívám se, taková debata postrádá smysl, protože abychom mohli něco říci o „nepřirozenosti“ současného vývoje, potřebujeme znát jeho „přirozené“ pozadí. (Slova „přirozený“ a „nepřirozený“ raději dávám do uvozovek, protože i člověk, lidstvo a celou jeho duchovní i materiální kulturu v posledku pokládám za plnoprávnou součást celku „přirozenosti“, což je v tuto chvíli nejspíš vedlejší. Uvádím to jen pro jistotu, aby nenastalo nějaké nedorozumění.)

Pokusím-li se lapidárně a v co nejkondenzovanější podobě shrnout výsledky svého dosavadního snažení o aplikaci paleoklimatologické (a obecně paleoekologické) perspektivy na problematiku aktuální klimatické změny, jádro sdělení zní zhruba následovně:

Už zhruba 100 let se naše planeta jako celek otepluje. Toto oteplování se, co se rychlosti a aktuálně dosaženého stavu týče, zatím nevymyká běžnému holocennímu režimu – v rámci velkých nejistot, které taková srovnávání provázejí. Na druhou stranu je nepochybné, že se současné oteplování odehrává za naprosto bezprecedentních okolností. Lidstvo od počátku průmyslové revoluce například uvolňuje čím dál tím víc CO₂ z fosilního zásobníku. CO₂ je skleníkový plyn, který dozajista k aktuálnímu oteplování přispívá. Přesnou míru tohoto příspěvku ovšem nemůžeme znát, navzdory tomu, že samotný „skleníkový“ efekt tohoto plynu umíme s pomocí fyziky kvantifikovat velice přesně. Je tomu tak proto, že na celý klimatický systém působí plejádá dalších vlivů, kterým rozumíme nedostatečně. A co hůř, málo rozumíme jejich vzájemným

interakcím a dynamice, tj. chování v čase. Nelze dokonce vyloučit, že tu hrají roli ještě další faktory (nové či odvěké), o jejichž existenci nemáme zatím potuchy. Co tedy zbývá? Tvářit se, že klimatickému systému planety rozumíme dostatečně, a zašlapat do země takoveto skeptické názory – skeptické především k současnému stavu poznání s poukazem na jeho nedostatečnost a provizornost? Podobné tendence nazýváme „nábožensko-dogmatickými“ a domnívám se, že je dobré je jako takové demaskovat. Máme co nejvehementněji použít „princip předběžné opatrnosti“ a s vynaložením veškerých dostupných prostředků přebudovávat ekonomiku na bezuhlíkatou? (Jak doporučuje třeba IPCC a jak autoritativně káže právě startující evropská agenda Green Deal?) Tento přístup vypadá na první pohled racionálně, protože budí dojem, že úsilím o snížení emisí CO₂ nic nepokazíme. Bude ovšem výsledkem stát za vynaložené úsilí (tj. za náklady finanční, sociální, mezinárodně-politické, ekologické...)? Nečíhají tu nějaké nezamýšlené důsledky, které ještě zhorší globální environmentální krizi – která zdaleka (a toto mám obvykle potřebu obzvlášť zdůraznit!) není jen krizí klimatickou? Nestojí před námi ještě jiné, daleko naléhavější úkoly? Někteří tvrdí, že pro účely takového typu rozhodování máme dostatečně dobré vědecké poznatky a na nich založené matematické modely, a že tedy nastal čas na jejich základě jednat. Podobná tvrzení ovšem pokládám za nebezpečně naivní. Výkonné počítače a sebesložitější, formálně neproblematické modely ještě nezaručují správné predikce. O klimatickém systému planety a o jeho vývoji v čase toho víme příliš málo a měli bychom si to především, my vědci, přiznat, místo abychom se vozili na nebyvalé vlně zájmu a z něho plynoucí veřejné podpory. Ale problém je, domnívám se, ve skutečnosti ještě mnohem závažnější: Takové modelování je zřejmě z principu nemožné. Modely jakýchkoliv komplexních systémů (a takovým případem klimatický systém naší planety nepochybně je)

totiž fungují pouze do chvíle, než nějaký faktor (známý či neznámý, robusťní či subťilní – viz známé „mávnutí motýlího křídla“) úplně změni pravidla hry. Právě paleoklimatologický výzkum jakožto jediný, který má k dispozici dostatečně dlouhé časové řady, k takovému nelineárnímu chování poskytuje spoustu příkladů.

Jakmile ve svých populárních vystoupeních začnu vysvětlovat a déle rozvádět tato, podle mého nejlepšího přesvědčení veskrze racionální a odborné podložená stanoviska, narazím často na pobouření a aktivní odpor – nutno dodat, že i ze strany určité části veřejnosti odborné (klimatologů, ovšem, pravda, nikoliv těch paleo-). Pravidelně je mi předhazováno „popíračství klimatické změny“. Prý vše jenom relativizují. Prý provádím *cherry picking*, neboli nekalý, účelový výběr dat a vědeckých závěrů. Dokonce se prý navážím do legitimacy vědy jako takové, pro údajný nesoulad s „vědeckým konsenzem“. „Který průmysl vás za ty líži platí?“ je docela běžným nařčením. „Nepleťte se do klimatologie, když nejste klimatolog“ – zní zase další oblíbený argument, který pokládám za neférový. (Protože kdo je ve skutečnosti klimatologem? Kdo má na to jakýsi glejt? A jaký konkrétní glejt tedy?) Pro někoho jsem zas ukázkovým představitелеm „post-pravdivého“ (*post-truth*) proudu. Dokonce jsem se setkal s temným prorocťvím, že „brzy přijde doba, kdy za takové názory půjdu do kriminálu“. Vedení Univerzity Karlovy už prý obdrželo několik dopisů, ve kterých je požadováno mé exemplární potrestání a ukončení pracovního poměru. (Po jejich autorech jsem nepátral. Vedení UK se mě vždy promptně zastalo s tím, že na akademické půdě nebude potlačovat svobodné vyjádření jakýchkoliv, vykazatelnou odbornou erudici podložených názorů.)

Celá situace mi připadá nejen poněkud přízračná, ale i paradoxní. Nejsem si vůbec vědom toho, že bych současnou klimatickou změnu

jakkoliv popíral. Ani nepopírám podíl civilizace na jejím rozvoji. Právě naopak. Jedním z mých ústředních témat je v poslední době problematika *antropocénu*, jejímž jádrem je docela šokující poznání, že se v průběhu 20. století něco zásadního změnilo a že v této změně hraje podstatnou úlohu lidstvo a technologie, kterými vládne. V čem je tedy problém? Nespočívá snad v individuálním „světonázorovém“ (jak se donedávna říkalo) nastavení, když odmítám přistoupit na progresivistický (aktivistický, resp. akceleračionistický) apel ve stylu: *Věda už ví dost, protože ten a ten průzkum ukázal, že 97 % klimatologů je přesvědčeno o podílu lidstva na současné klimatické změně. Přestaňte tedy akademizovat a začněte politicky jednat. Rázně, tvrdě, s jedním společným cílem na mysli. Kdo s námi nejde do šiku, musí být buďto hlupák, lhář nebo zaprodanec. Zničil nám budoucnost i dětství a podle toho s ním musí být naloženo.*

Na takovou hru ovšem nedokážu přistoupit z občanského přesvědčení ani jako vědec, který se, byť jen okrajově, zajímá o dějiny vývoje poznání. Věda jakožto neutuchající úsilí o zjednávání orientace ve světě by přijetím takového nátlaku velice rychle vzala za své a místo ní by nastoupila z kloubů vymkнутá ideologie spojená s brutálním výkonem moci. Obávám se, že se dnes, co se „klimatické debaty“ týče, nacházíme především na poli obrany základních lidských svobod a především svobody vědeckého výzkumu. Před deseti lety jsem se domníval, že tehdejší prezident Václav Klaus přinejmenším pořádně přestřeluje, když mluví ve stejných souvislostech o nové totalitě. Dnes už si takovým soudem zdaleka nejsem jist. (Což je pro mě osobně, vzhledem k některým doprovodným okolnostem, poměrně smutná zpráva.)

A teď konečně přichází ono avizované dilema, ve kterém, jak jsem předeslal, momentálně vězím: Mám se uchýlit do „slonovinové věže“

okleštěné odbornosti a rezignovat na politické angažmá, do jehož víru se dostanu pokaždé, když vyvodím z této odbornosti jen trochu širší důsledky? Jinými slovy: Mám takzvaně držet hubu a získat tím klid na drobnou vědeckou práci, která mě zatím ještě naplňuje a naplňovat bude snad i v budoucnu? Je vůbec takové vytržení reálně proveditelné?

Současná koronavirová krize přinesla v těchto věcech poněkud úlevu, ale jistě to bude úleva pouze dočasná. Už proto, že její průběh vykazuje některé velmi podobné alarmující rysy. (Mám na mysli míru strachu a jakéhosi temného apokalyptického očekávání, což z virové pandemie dělá navíc pandemii mediální, ideologickou a sociálně-inženýrskou.) Co tedy dál? Máš na to, Zdeňku, nějaký názor podložený svou sociologickou zkušeností? Co se stalo s přírodními vědami, že jsou tak válčovány politickým aktivismem? Přišli jsme v přírodních vědách o nějaké mechanismy, které dosud umožňovaly vytvářet prostor pro svobodné, rozuměj od přímé politické objednávky osvozené, základní vědecké bádání?

Děkuji Ti předem za názor, i když vím, že odpověď nebude snadná. Problém jsem v tomto prvním dopise navíc nastínil pouze rámcově a doufám, že se dostaneme i k některým úplně konkrétním argumentům.

Milý Petře,

ve hře je tu, jako obvykle, hodně různých a všelijak propletených věcí. Jako sociolog vždycky předem počítám s tím, že skutečnost je efektem práce mnoha rukou, příspěvků ze všelijakých stran. Typicky za tím nebývá žádný velký a všezahrnující plán, nebo alespoň ne

jeden. Spojenectví naopak často bývají jen dočasná, částečná, leč kdy bezděčná.

V případě Tvého dilematu, jak ho popisuješ, samozřejmě ze všeho nepřehlédnutelně trčí osobní útoky, kterým musíš čelit. Začnu tedy u nich. Jak jim lépe rozumět? Podstatná část těch útoků, zdá se mi, pochází od lidí, kteří jsou Tvými stanovisky upřímně pohoršeni. Do věci, jejíž základy ve svých veřejných vystoupeních problematizuješ, už investovali mnoho energie, a chtějí tuto energii zúročit. Jsou přesvědčeni, že je čas bouchnout do stolu a začít něco dělat. Je pro ně nesrozumitelné, že jako vědec váháš. Vnější do debaty nejistotu. Kdo jiný, než vědci by dnes měl mluvit jasnou řečí: ano, ano, ne, ne. Je to tak a tak. Ne jinak. Toto je pravda, a tohle není. Taková „jasná řeč“ se přitom zdá být cenným statkem daleko za hranicemi vědy. Jako by byla základem široce pojatých společenských pořádků, kterých si většinou ceníme.

Nedávno kdosi na Twitteru citoval Hannah Arendtovou: „Ideálním subjektem totalitní vlády není přesvědčený nacist nebo oddaný komunist, nýbrž lidé, pro něž už neexistuje rozdíl mezi faktem a fikcí, pravdou a nepravdou.“ Chápu, kam tím Arendtová míří. A rozumím, proč to někdo v dnešní post-pravdivé době připomíná. Ale rozdíl mezi pravdou a nepravdou podle mne nestačí, pokud zároveň nebudeme chránit prostor pro nejistotu a nejednoznačnost. Právě vědci by téhle mojí námitce měli přitakat. Málokomu záleží na onom rozdílu víc než jim, přesto (anebo právě proto) je opatrné vyjadřování plně nejistoty něco, co vědu ctí. Sociologové vědy tohle připomínali znovu a znovu: „Vědce je třeba chápat spíš jako odborné poradce než jako tvůrce a garanty určitosti,“ naléhá Harry Collins; vědecky poučená veřejnost by měla rozumět spíš tomu, jak věda funguje, než aby nutně chápala každou jednotlivou věc, kterou vědci tvrdí. To samozřejmě

neznamená, že je jedno, co věda říká, a že všechny vědecké hlasy jsou stejně hodnotné. Pouze všechny typicky nevedou jen jedním směrem. Pokud někdo v zájmu nějaké společenské změny naznačuje, že ano, a pokud má navíc ústa plná nevyhnutelnosti („musíme jít tudy, protože vědci přece jasně ukázali...“), měli bychom zpozornět. Ne proto, že by se dotyční badatelé nutně mylili, ale proto, že zde kdosi propadá nebezpečně idealizované představě o vědecké pravdě, kterou se zaštiťuje... Soudím, že svými veřejnými vystoupeními na téma klimatických změn právě tuto idealizovanou představu nabouráváš.

Sám ovšem, Petře, zmiňuješ, že odpor, kterému čelíš, pochází nejen od laiků či aktivistů, ale i od určité části odborné veřejnosti. Jak to, že kolegové-vědci téhle věci nerozumějí? Jak to, že i oni podléhají pokušení si vědu takto idealizovat? Vědci především nepracují v neprodyšně uzavřeném světě, jasně odděleném od světa obyčejných lidí. Jsou pod podobnými tlaky jako všichni ostatní. A to přesto, že se všemožně snaží z těchto tlaků vymanit. Pomocí nejrůznějších institucí vytvářejí více či méně účinnou fikci „čisté vědy“: Zakazují si argumentovat *ad hominem*, organizují na obě strany anonymizovanou recenzní řízení, používají co možná odosobněný jazyk, od dělují různými prostředky faktičnost věci od toho, co pro nás daná věc znamená, předvádějí svět tak, jako by sami nebyli jeho součástí, a podobně.

Zejména politika a věda se prý vylučují. Politické ohledy jsou dle většiny vědců vůči vědě cizorodé a nemají v ní co dělat. O (vědecké) pravdě se nehlasuje, říká se. Právě proto kdysi budila takovou bouři T. S. Kuhnova představa vědeckého konsenzu, tehdy ještě dosti prvoplánová; tolerována nakonec začala být jen za cenu toho, že se z všeobecné vědecké shody stal v zásadě „mimovědecký“ prvek, který pravdu pouze jakoby prakticky posvětí, byť někdy mylně. Takhle

chápaný konsenzus nemůže úspěchy vědy vysvětlovat beze zbytku, protože přece „vědeckou pravdu“ lze mít i proti všem.

Sociologové vědy oproti tomu namítají, že co je „vědecké“ a „nevědecké“, se určuje až zpětně, spolu s tím, jak se vědecký fakt postupně ustavuje. Ukazují vědu nikoli zřetelně ohraničenou a oddělenou od běžného (mimo-vědeckého) světa, ale naopak jako praktické konání všelijak do konání ostatních vpletené. „Věda je pokračování politiky jinými prostředky,“ provokoval kdysi Bruno Latour, francouzský sociolog vědy, a měl tím na mysli nikoli to (jak se mu podsouvalo), že mezi vědou a politikou neexistuje žádný rozdíl, ale že rozdíl mezi oběma sférami nejsou samozřejmě a že hranice mezi nimi je všelijak prostupná. V současném světě vědeckých grantů, vědních politik, požadavků na společenskou relevanci a publikační efektivitu vědy, je tohle stále zřejmější i vědcům samotným.

Mýtus „čisté vědy“ se ovšem hroutl také pod vahou vlastního úspěchu. Údernost „holých faktů“, „nahých pravd“ a „čistě technických řešení“, na první pohled osvobozená od „věci, na kterých záleží“ (hodnot) a od otázek společného pobývání ve světě (politiky), přispěla podstatným způsobem k tomu, že moderní život je dnes skrz naskrz prodchnutý vědeckým poznáním a nejrůznějšími technologiemi. Podobně rozpínává je političnost založená na čistě osobním mínění, bez nutnosti respektovat objektivní fakta. Nějaký politický rozměr má tak dnes skoro všechno. Za těchto okolností, kdy vědeckost i političnost na sebe narážejí prakticky za každým rohem, je ostrá hranice mezi vědeckým a politickým méně a méně udržitelná.

Doba *antropocénu*, který ve svém dopise také zmiňuješ, tohle dále vyhrocuje. Fakta od hodnot lze od sebe oddělovat čím dál hůř. Přijít s nějakým faktem dnes podle Bruno Latoura stále častěji znamená být na poplach. Sami účastníci geologické odborné komise pro posouzení

vhodnosti pojmu *antropocén* přiznávají, že jejich jednání byla výrazně politická od samého počátku. Přírodovědci, nucení přijmout lidskou činnost a její široké souvislosti do pole svého badatelského zájmu, jsou chtít nechtě vtahování doprostřed politické věry. Sami pak obratem dělají z vědeckých poznatků předmět „světonázorového“ přesvědčení. Jako by nyní víc a víc zakoušeli, co už dlouho dobře znají jejich kolegové ze sociálně-vědních oborů: vědeckost jejich stanovisek (měřeno klasickými kritérii) je v sázce. Jsou „antropocénologové“ vědci, anebo jsou to aktivisté? Jak lze obě role zvládnout takovým způsobem, aby mohly jít ruku v ruce, a navzájem se nediskreditovaly? Co za těchto situace znamená „vědeckost“? Palčivost těchto otázek posiluje dále to, že přírodovědci vyznávající diskurz antropocénu z povahy věci nemohou dost dobře popisovat „přírodu“ zvenčí, bez člověka. Ukazují přírodu spolu s námi, popisují klíčové problémy jakoby zevnitř. Jenže přesně tohle, tato beznadějná ponořenost pozorovatele do toho, co studuje, byla donedávna důvodem, proč se pochybovalo o „vědeckosti“ takových oborů, jako jsou sociologie, politologie, historie nebo antropologie. Pro přírodovědce je tahle situace nová. Mnozí z nich dnes zakoušejí ohledně toho, co ještě je věda, a co nikoli, nebo jaké vlastně mohou či mají být vztahy mezi akademickým odstupem a kritickou angažovaností, nejistotu. Nelze se divit, že tohle dilema leckdy zvládají nepřesvědčivě a s nervozitou. My, sociální vědci, jak brzy osvětlím, na tom nejsme o moc lépe, a to máme s těmito tenzemi zkušenost mnoha desetiletí.

Je dobré si uvědomit, že pro přírodovědce tahle situace nemusí vždy a nutně vypadat, jako že jsou pod nějakými (vnějšími) nepřátelskými tlaky, v potížích. Řadě z nich se skrže ni naopak ulevuje. Problematika antropocénu či klimatických změn jim totiž konečně otevírá prostor pro přímočařejší uplatnění a smysluplnost jejich vědecké

práce. Že nás, vědce, vůbec někdo poslouchá, je nádherná věc. Tak nádherná, že když někdo další předává dál, co se od nás dozvěděl, máme sklon polevit v ostražitosti a necháváme ho (naším jménem) promlouvat, aniž bychom ho znova a znova opravovali: Ano, ale není to tak docela přesně to, co jsem chtěl říct; myslel jsem spíš toto... Úspěšné šíření nějakého pojmu nebo specifického přístupu v sobě typicky zahrnuje jeho významnou proměnu – zjednodušení, vulgarizaci, vyprázdnění původního radikálního náboje. Psal jsem o tom ve vztahu k sociologii před časem na svém blogu, pomůžu si tím tady:

Sociologickým pojmům, které byly zavedeny proto, abychom si udržovali kritický odstup od skutečnosti jako něčeho samozřejmého a na našem jednání nezávislého, se tohle děje často: ve známost a širší použití vejdu pouze za cenu, že tohle své poslání zradí a zesměšní. Třeba pojem sociální konstrukce. Kdysi se začal používat, abychom si povšimli toho, jak všelijak je skutečnost uskutečňována; jak se rodí a udržuje drobnými a nenápadnými příspěvky z mnoha stran, v interakci. Svým způsobem se ten pojem stal během času úspěšným. Rozšířil se nejen do sociologických učebnic, ale i do běžného slovníku. Jenže díky tomu nyní typicky znamená něco dost jiného než kdysi. Naznačuje, že co je sociálně konstruované, je vlastně „jen jako“, „pouze konstruované“ (a nikoli skutečné), chiméra existující toliko v představách, nepravda (co pouze vypadá jako pravda). A tenhle vulgární, ale svým způsobem sexy výklad si rychle osvojila i celá řada sociologů, kteří se ke konstruktivismu vážně a vášnivě hlásí. Konstruktivismus zparchantěl. Komu záleží na tom, na čem kdysi záleželo zakladatelům tohoto směru, raději to slovo dnes obchází. Nechce totiž, aby byl spojován s představou skutečnosti, která je tím méně skutečná, čím více skutků ji zakládá.

Nebo pojem genderu. Původně měl zproblematicizovat samozřejmost, se kterou mluvíme o mužích a ženách. Jsou totiž situace, kdy taková samozřejmost není na místě a kdy chceme překročit uvažování mužskosti či ženskosti jako nějakých (biologických) daností. Dnes tento pojem dává jméno celému oboru, široce se ujal. To ale mimo jiné díky tomu, že když chceme mluvit o tom, jak v našem dotazníku odpovídali žáci a žákyně, kluci a holky, říkáme, jak je to „z hlediska genderu“. Což je absurdní. Gender kdysi svým způsobem představoval námitku vůči sousloví „kluci a holky“; vztyčený prst namířený proti rychlosti a snadnosti, se kterou se to sousloví uplatňuje. Byla to výzva k tomu, aby se tematizovalo jemně předitivo, ze kterého klučkovství a holčičkovství, mužskost či ženskost, každodenně vytváříme, často bezděčně. Dnes slovo gender ono samozřejmě sousloví „ženy a muži“ nebo „hoši a děvčata“ jednoduše nahradilo. Stalo se prostě dalším způsobem, jak tyhle kategorie vyslovit – nepřímo, a tedy tak nějak správněji. Dokonce i tehdy, pokud spornost mužství a ženství zrovna nijak tematizovat nechceme. Pojem genderu je dnes ve svém širokém uplatňování a vlivu prázdný, ba doslova zvrácený. [Někdy se ovšem tohle všechno zvrhává do druhého, stejně prázdného extrému, kdy slovem gender naznačujeme, že pohlaví už dnes neznamená vůbec nic.]

Podobně je to se sociologickým pojmem moci, která sotva postřehnutelně prostupuje vše kolem nás, i situace a vztahy, které tak na první pohled nevypadají. Dnes, se vstupem do učebnic, toto pojetí zhrublo a překlátilo se do polohy, ve které „mocenský“ znamená „nepřijatelný“ (protože ne-dost-partnerský, jaksi nemístně násilný, neférový atd.). Z moci, jakožto atributu veškerých sociálních vztahů, se stalo cosi patologického, odmítaného. Moc je zlo. A odtud pak pramení pašální kritický přístup k jakékoli skutečnosti, protože „mocenské“ (jak přece říkaly sociologické authority) je vlastně všechno...

Téměř vždy šla s takovou popularizací (a transformací) ruku v ruce politická radikalizace sociálních věd. Cit pro nejednoznačnost a obyčejnost jako by byl oslaben, nahradila ho patologizace a pašální kritičnost. Lze si toho všimnout i v jedné z posledních knih už zmiňovaného Bruno Latoura. Kniha se jmenuje *Down to Earth* a nedávno vyšla česky pod názvem *Zpátky na zem*. Je to kniha o antropocénu, čili, slovy Latourových, o „novém klimatickém režimu“. Latour v ní vynáší dost vyhrocená stanoviska a *de facto* se poprvé otevřeně hlásí k politické levici. Pokud bys dobře znal jeho předchozí práce ze sociologie vědy, nemohl by sis nevšimnout, jak moc autor v této knize opustil (ba zradil) teoretická a metodologická východiska, na nichž celou svou kariéru pracoval. V mnoha svých dřívějších pracích Latour znova a znova trpělivě vysvětloval nedorozumění týkající se jeho vlastní, zvláštní perspektivy. Trval vždycky na vzájemnostech, neredukovatelných složitostech a nejednoznačnostech. Učil nás myslet opatrně, odstiněně a v souvislostech. Jeho slovník byl sice často třaskavý, originální a svůdný (hybridy, non-humans, aktéři-sítě), avšak jeho pointy byly křehké a jemné, dalo by se říci diplomatické. Když tohle lidé přehlíželi, když jeho pointy vulgarizovali, když nectili tu opatrnost a přesnost důležitých formulací, Latour to neúnavně uváděl na pravou míru.

Tohle všechno je s knihou *Zpátky na zem* pryč. Autor jako by v ní přitakal všem těm nedorozuměním ohledně své vlastní práce, která skrze svůdná zjednodušení přispěla k tomu, že se stal velebenou mezinárodní akademickou celebritou, o jejímž životě a díle vycházejí monografie. Latour se z mého hlediska stal obětí vlastního úspěchu. Vyburcovaný dramatickou planetární situací, pošťouchnutý pro něj krajně odpudivou osobou současného amerického prezidenta a „korpumpovaný“ zaslouženým celosvětovým úspěchem (byť ne úspěchem

univerzálním, řada lidí ho totiž stále upřímně nenávidí), udeřil pěsti do stolu se snadností a bojovností, která udivuje. Můj dojem je, že Latour prostě nezvládl složitě souvislosti a tlaky mezi tím, co říká jako vědec, a tím, že se rozhodl být „konečně naplno angažovaný“. Těžko mu to mohu ze své pozice akademického *loosera* vyčítat. Jsem v úplně jiné situaci, snadno se mi tohle všechno říká. Nemám co ztratit. Ale jeho případ možná ilustruje některé obecnější parametry současné situace těch, kteří jsou v tuto chvíli epistemickými „vítězi“ a kteří se na Tebe, Petře, durdí kvůli Tvým přednáškám pro veřejnost.

No a ano, když už jsme to nakousli, měli bychom to doříct: Pro velkou část lidí se z klimatické změny nepochybně stal klíčový argument pro snahu svrhnout nebo nějak „opravit“ kapitalismus, případně svět Západu. To samozřejmě neznamená, že klimatická změna je pro všechny tyto lidi *jenom* to. Ale v každém případě pro ně politika vázaná na klimatické změny představuje mnohem víc, než se na první pohled zdá; a možná i víc, než oni sami myslí či přiznávají. V sázce je zkrátka velmi mnoho, nejen pár nějakých grafů a tabulek. Zároveň je však v sázce jakoby hrozně málo, totiž pouhé přitakání vědeckému poznatku – a jako by toto titěrné málo mělo maskovat, jaké ohromné další věci jsou vlastně ve hře. Jinými slovy, pro řadu pozorovatelů, včetně již zmínovaného Latoura, je hlavním bojem dneška spor mezi těmi, kdo existenci klimatických změn popírají, a všemi ostatními, kteří „nevěří“. Jako by potom stačilo ještě lépe ukázat, že klima se opravdu mění, a je vyhráno. Jako by zbývalo umlčet pár posledních pochybovačů, tzv. klima-popíračů či klima-skeptiků a zachránit svět... Co je ale vlastně předmětem oné vědecké shody, která se neustále připomíná? To je často nejasné. Někdy jako by šlo o čirou existenci nějakých klimatických změn, jindy jako by se konsenzus vztahoval tak trochu i na navrhovaná řešení – tedy jako by vědci souhlasili s tím,

že miliardy vložené téměř výlučně na omezování CO₂ sníží v daném časovém období planetární teplotu o daný počet stupňů. Mnoho lidí navíc dnes mluví a koná, jako by tato dvě krajní stanoviska znamenala v podstatě totéž. Tyto hlasy pomíjejí, že uznáním existence klimatických změn nic nekonečí, ale naopak začíná. A že na *obou* stranách sporů jde o obrovské peníze a politickou moc. Mýtus klima-popírače jako úhlavního nepřítel je dle mého nebezpečná iluze, která jádro sporu posouvá do nesmyslné polohy. Má nicméně pořád velkou sílu, což pak lidé jako Ty pocítují na vlastní kůži.

Některým méně patrným vedlejším důsledkům cesty za stabilnějším a příznivějším klimatem se po mém soudu věnuje nedosta- tečná pozornost. Vezměme třeba právní stát. Dnes se u nás ohrožení právního státu skloňuje třeba s ohledem na to, jak si podnikatelско-politické elity ochočují média a jak je ani za mnoho dlouhých let není soudní systém schopen postihnout za činy, jejichž věcná pod- stata se zdá laickým pozorovatelům jasná. Jenže podstatné části lidí se dnes realita právního státu vzdaluje i docela jinak. Třeba tak, že si koupí za nemalé peníze dieselový osobní automobil, výrobek pro- věřený ve státních zkušebnách a certifikovaný po všech stránkách, a vzápětí jsou bez jakékoli kompenzace úřady omezování podstatným způsobem v jeho využití. Je pro to vážný důvod? Snad i ano, byť netu- ším, kolik procent vědců by nyníjší tažení proti dieselům podporilo. Ale zohledňuje se vše, co je na druhé misce vah? Tedy například po- cit právní jistoty a jasných pravidel hry? Za jakou (současnou) cenu vlastně chceme bojovat o „záchranu“ (budoucího) světa, a to ještě s nejistým výsledkem? O tom by se myslím mělo mnohem víc mluvit.

Přesně tyhle souvislosti, troufám si odhadnout, Ti nedovolí uzavřít se někde do ústraní a věnovat se svým „malým“ vědeckým problémům, stranou vášnivé klimatické debaty. Nebo alespoň ne

nadlouho. Je ostatně otázkou času, kdy začne být v sázce i takovéto na první pohled bezpečné vědecké ústraní a kdy už třeba začne vedení naší univerzity váhat, zda si má pod tlakem rozhořčené veřejnosti za lídi jako Ty pálit prsty.

Nakonec bych rád zmínil ještě jeden podstatný moment. Na základě odborných i životních zkušeností se mi zdá, že situaci vyhranícuje, ba zablokovává sázka na jedno řešení – v našem případě snaha o stabilizaci klimatu skrze snižování CO₂ v atmosféře. Všude na Zemi v zásadě stejnými prostředky. Typická reakce jako by potom bohužel byla: *Pochybujíš nad tímto jedním řešením? Nad bilancí zisků a ztrát, o nichž lze v jeho rámci uvažovat? Pak pochybuješ nad potřebou vůbec něco dělat!* Klimatické nejistoty, o kterých, Petře, mluvíváš, podle mne směřují právě k implicitní kritice téhle jednostrannosti klimatické politiky. Sázíme téměř vše na jedno jediné řešení, jehož výsledek je dosti nejistý. Jsou nějaké jiné možnosti? Co jiného – *vedle omezení CO₂* (nikoli místo něj!) – by šlo zkoušet dělat? Jasně, tlakem na snížení emisí CO₂ se asi nic nezkaží, jak sám píšeš. Ale všelijak rozrůzněným postupem po několika liniích snad taky ne. Získali bychom leda prostor pro pokusy a přijatelné omyly. Rozložili bychom nejen zdroje, ale i riziko na víc míst. Nezdar jedné politiky někde by nebyl tak fatální, z úspěchu jiné politiky někde jinde bychom se mohli poučit. Situace, kdy celá planeta má vsadit všechno (všechno možné, na čem nám dnes záleží) na jedno řešení, na takřka jeden jediný ukazatel, a to na základě širokého vědeckého konsenzu, že „klimatické změny existují“ (a že v nich nějakou ne úplně nepodstatnou roli hraje nebyvalý nárůst CO₂ v poslední době), se mi prostě zdá nerozumně a riskantní. I pro vědu jako takovou.

Milý Zdeňku,

nejprve bych rád zabránil nedorozumění. Vypadá to teď skoro, jako bych to byl já, kdo prosazuje heslo, že „omezováním CO₂ se snad nic nezkaží“. Já ale tenhle názor připomněl především proto, abych nad ním vyjádřil pochybnost. Uvedené heslo se totiž až příliš často používá právě k prosazování jednostranného důrazu na problematiku CO₂. A takový důraz může naopak velmi mnoho pokazit. V tom se, podle toho, co píšeš, rozhodně shodneme.

Tvá odpověď jinak krouží kolem vztahu vědy, politiky a aktivismu. Tvůj rozbor situace si v praktickém ohledu vykládám následovně: Líbíme v tom úplně všichni, byť každý svým vlastním způsobem. Můžeme strkat hlavu do různých písků, my vědci třeba do písku vlastní odbornosti, ale výsledek bude nejspíš takový, že mdlobně očekávaný kopanec do vytrčené části těla dopadne o to nečekaněji. Na vlastním příkladu můžu sledovat, jak jsem byl do debaty o „globálním oteplování“ postupně a jakoby proti své vůli vtahován: Po mnoho let mám stálý okruh oblíbených témat. Na přednáškách obvykle mluvívám o prudkých klimatických zvratech na konci poslední doby ledové a o tom, jak mocně to hýbalo s lidmi i celou živou a neživou přírodou. O vysychání Sahary a o tom, jak to souvisí se vznikem civilizace starého Egypta. O civilizačním kolapsu ve Středomoří, který se odehrál na sklonku doby bronzové, a o tom, jaká to byla „dokonalá smrt“ nejrůznějších událostí, klimatických, ale nejen takových. A tak dále. Posloucháči to do určité doby stačilo. Byly to vesměs zajímavé, skoro až detektivní historky z „jiných světů“. S kolegy jsme zároveň populárně psali o vzestupech a pádech civilizací a o tom, jak složitě je jejich dynamika provázána s procesy a událostmi v přírodě i společnosti. Klimatické změny jsme přirozeně brát v úvahu museli, ale

zcela záměrně jsme na ně nekladli zvláštní důraz. Naší ambicí totiž bylo přistupovat k dějinám co nejplastičtěji, z více úhlů pohledu.

Pak přišla Greta Thunbergová a její následovníci, hnutí *Fridays for Future* a *Extinction Rebellion* a najednou bylo všechno jinak. Sebevypovědi, plastická vyprávění o minulosti už velkou část posluchačů neuspokojovala. Každý najednou potřeboval slyšet názor na současnou „klimatickou krizi“: Je pravda, co říkají klimatologové, totiž že je dnešní oteplování bezprecedentní? Je pravda, že za to může dnešní civilizace fatálně závislá na fosilních palivech? Je pravda, že se energetické i mnohé jiné základy této civilizace musejí radikálně přebudovat, aby tak bylo zachráněno lidstvo i celá planeta s jejími dalšími živými obyvateli? Nebo už je stejně pozdě a do roku 2050 se tu všichni „usmažíme“? Jaké poučení nám k tomu můžete nabídnout na základě výzkumu dávné minulosti?

Zpočátku jsem od podobných otázek utíkal. Necítil jsem se prostě silný v kramflecích. Znervózňovalo mě to a iritovalo. Poukazoval jsem na očividnou skutečnost, že světem hýbe velická spousta ještě jiných věcí. Dokládám to například tím, že klimatické změny tu byly vždycky, ale minulé společnosti na ně reagovaly velice různými způsoby. Klimatické krize minulosti přinášely jak problémy, tak příležitosti. Velice záleželo na dalších „environmentálních“ kontextech, na vnitřní dynamice dotčených společností a na vztazích ke společnostem jiným, což myslím platí jak pro svět dávný, „před-globalizovaný“, tak pro svět současný. Jenže taková opatrnost najednou zněla velké části posluchačů jako nejapné vytáčky. Z globálního oteplování se stal „pojmový fetiš“, což je termín, který si půjčuji od polské literární komparatistky Žanety Nalewajk. Každý si na to, v lepším případě, chtěl udělat pevný názor. Anebo ho už měl hotový, což byl mnohem častější případ. Celá věc totiž dokonale zapadala jako klíč

určitého názoru do zámku velkého moderního vyprávění o konci naší (moderní) civilizace a o „smrtných hříších lidstva“ (s poukazem na známý manifest Konrada Lorenze), které tento konec údajně přivodí. Ve verzi ne snad nejpochybnější, ale zato hodně hlasité skupiny: Globální oteplování je trestem seslaným na naši planetu za hříchy moderního bílého nadsamce-kapitalisty. (Necituji, ale troufám si tu ve zkratce parafrázovat tento typ názoru.)

Postupem času a pod tlakem čím dál tím silnější „společenské objednávky“ jsem se učil o těchto věcech mluvit a diskutovat o nich. Když už pro nic jiného, tak alespoň proto, abych si nekladl do vlastních argumentačních cest zbytečné rétorické pasti. Ale především proto, že se sám pokládám za „environmentalistu“, tedy za někoho, komu velice záleží na tom, v jakém stavu je veškerá mimo-lidská příroda na této Zemi. Byť možná za „environmentalistu humanitního“, který si zásadně neošklívá ani člověka s jeho jakoby mimo-přírodním světem, který na této Zemi vytvořil. (V tom cítím spřízněnost například se současným americkým aktivistou-environmentalistou Michaellem Shellenbergerem, jehož čerstvou knihu *Apocalypse Never* jsem před nedávnem přečetl jedním dechem. Je to mimochodem kniha, která budí obrovské vášně a o které nejspíš ještě uslyšíme – dost možná, že i tady u nás, na periférii Západu.) Snahu o zahánění do tábora „nepřítel přírody a planety“ jsem si prostě nemohl nechat líbit.

Základní stavební kameny svého pohledu na věc jsem lapidárně shrnul v úvodním dopisu a teď je, s dovolením, trochu víc rozvedu. Pro přehlednost raději v bodech.

Suma současného paleoekologického poznání ukazuje, že dnešní globální oteplování se vykazatelně nevymyká z klimatické variability holocénu a už vůbec ne z klimatické variability širšího, čtvrtohorního období.

Žijeme ovšem v čase (kterému jsme si zvykli říkat *antropocén*), kdy lidstvo svým globálním i lokálním vlivem dorovnálo vliv odvěkých přírodních sil. Jedním z nepopíratelných antropogenních (tj. člověkem vyvolaných) změn v tomto období jsou změny v geochémických vlastnostech atmosféry. Znepokojivá je v tomto ohledu geologicky (v měřítku kenozoika) bezprecedentně vysoká koncentrace skleníkového plynu CO₂, který lidstvo závisle na fosilních palivech uvolnilo a stále více uvolňuje z fosilního zásobníku.

Navzdory vývoji čím dál tím dokonalejších modelů nemáme jistotu, jak velký je příspěvek zvýšené atmosférické koncentrace CO₂ k současnému růstu globální teploty. Byl se jedná o výsledek nesmírně náročného, špičkového výzkumu, jsou tyto modely neodstranitelně redukcionistické, pokud bereme v úvahu složitost celého klimatického systému (včetně mnoha biologických zpětných vazeb – zde se ve mně ozývá biolog – a včetně mnoha náhodných vlivů) a především jeho vývoj v čase. Samozřejmě, že nemám nějaký lepší model, kterým bych aspiroval minimálně na dvojitou Nobelovu cenu! Tvrzení o nedostatečnosti libovolných modelů tu vychází pouze z mé vlastní zkušenosti se složitými systémy, konkrétně takovými, které zahrnují i živou složku. Podobnou zkušenost vyjadřuje okřídlená věta oblíbená mezi experimentálními biology: „Za přesně definovaných laboratorních podmínek si modelový organismus dělá, co chce.“ A přitom jde v takových případech o cosi mnohem jednoduššího, než o model predikující dlouhodobé chování globálního klimatického systému, který je úběžníkem plejádý pozemských i extraterestrických procesů a jejich vzájemných (nelineárních a možná, že občas dokonce chaotických) interakcí.

Současná úroveň klimatického modelování přes všechny uvedené výhrady jistě zavdává důvody k určité opatrnosti. Dokonce

souhlasím s tím, že je dobrým důvodem k usměrnění technologického vývoje a ke zkoušení nejrůznějších nových cest. Stav poznání ale na druhou stranu není takový, aby nás opravňoval k divokému alarmismu a k radikálnímu tvrzení, že „víme už dost a teď je z toho třeba urychleně vyvodit dalekosáhlé praktické důsledky“. Tedy k sociálnímu a ekonomickému inženýrství v rozsahu, který nemá v dějinách obdoby. Na místě je obava, že takové inženýrství povede k celé řadě nezamýšlených důsledků. Podobně jak jsme to viděli, dosud jen v malém měřítku, u centralizované podpory pěstování energetických plodin či u fotovoltaiky v ČR. „Léčení proběhlo úspěšně, ale pacient zemřel.“ Jinými slovy, lék by neměl být horší než nemoc samotná. Za největší „environmentální“ problém věšiny světa osobně pokládám přímou destrukci biotopů (suhozemských i mořských), která vede k ohrožení biodiverzity (eventuálně až po samu hranici zániku populací a po ohrožení holé existence řady druhů) a základních ekosystémových funkcí na úrovni těchto biotopů a celých krajin. Jde v zásadě o důsledek vývoje zemědělství od neolitu po současnost, v novověké provázanosti s obrovskými energetickými vstupy fosilních paliv a s prudce rostoucí a stále náročnější lidskou populací jako důsledkem i příčinou akcelerace těchto změn.

Příliš rychlý a masový přechod na „zelenou“ energii může tento ústřední problém významně aktualizovat. Budťo přímo v dotčeném regionu (jako v případě řepky a fotovoltaiky), nebo ho „delokalizuje“, tj. odklídí z očí lokálních občanů-voličů, jako (například) v případě palmy olejné. Větrná energetika zatím vypadá docela neškodně, ale už se objevují studie, které upozorňují na destruktivní vliv na létavé živočichy a především na problémy s mícháním hraniční vrstvy atmosféry (tzv. *boundary layer*), což má negativní dopady na klima rozsáhlých regionů – zvyšuje to povrchovou teplotu a zhoršuje dopady

sucha tím, že to zesiluje ztráty vody z malého vodního cyklu do cyklu velkého. Nehledě na malou energetickou hustotu a labilitu takových zdrojů – což je především problém inženýrský, kterému nerozumím dostatečně.

Evropa je dnes hlavním dějištěm uskutečňování futuristických představ o energetické budoucnosti lidstva bez fosilních paliv. Ostatní části světa jsou v tomto ohledu podstatně vlažnější. Distancují se nebo se chovají cynicky, přičemž se řeč slov občas radikálně odlišuje od jazyka činů. A nemůžeme se jim divit. Zvlášť těm nejchudším, kterým se ještě donedávna říkalo „rozvojové“. Chudé ekonomiky rozhodně nejsou environmentálně příznivé a „trvale udržitelné“. Jsou pouze chudé, a chtějí se rozvinout, tj. industrializovat a urbanizovat. A my, bohatá Evropa předeevším, bychom jim v tom chtěli bránit? V nové knize Michaela Shellenbergera, kterou jsem před chvílí zmínil, lze najít bohatě propracovanou argumentaci k tomu, proč je tento přístup neférový a proč vpsledku může přivést dosavadní, již tak rozvíklanou globální rovnováhu k rozvratu. Zvlášť závažným aspektem celého problému je to, že neznáme jinou korelaci mezi „demografickým přechodem“ (tedy s ukončením populační exploze) a nějakým jiným faktorem, než je korelace s modernizací tradičního typu – tedy právě s industrializací, urbanizací a s růstem bohatství daných společností. Málokdo asi bude pochybovat o tom, že nejhlubším kořenem veškerých environmentálních problémů je příliš početná populace čím dál tím náročnějších konzumentů. Demografický problém ovšem očividně přesahuje veškerou sociálně-inženýrskou představivost a meze jakéhokoliv rozumného řízení. A tak se řeší otázky sekundární, zatímco jádro problému zůstává netknuto.

V Evropě se hraje o nějakých 9 % industriálních emisí CO₂, což je současný globální podíl evropského kontinentu. I kdyby se Evropa

„uhlíkově neutralizovala“ již zítra, jiné velké globální ekonomiky vzniklý rozdíl dorovnájí během pár následujících let. Jazyk evropské Zelené dohody (*Green Deal*) je bombastický a plamenný v pasážích, kdy se snaží navodit představu, jakým globálním inspirátorem a lídrem se uhlíkově neutralizovaná Evropa stane. Zbožné přání je tu však očividně matkou iluze, protože takto globální vedení rozhodně nefunguje. Evropa se třeba nakonec opravdu neutralizuje, ale bude to mimo jiné neutralizace ekonomická, a tím pádem geopolitická. Na „ekologii“ pak eventuálně nebudou peníze vůbec. Ani na takovou obyčejnou a přizemní, jako je udržování přírodních rezervací či re-vitalizace základních funkcí krajiny do krajnosti bičované průmyslovým zemědělstvím.

Dostali jsme se nakonec k Zelené dohodě, která je aktuálním zhmotněním nové „klimatické politiky“ na evropské půdě. Při jejím čtení se mi do mysli houževnatě vtírá následující pesimistické čtení: Evropa, těžce zkroušená úpadkem svého vlivu a jakousi „bipolární afektivní poruchou“ – sebemrskáckou malomyslností strídanou s nabuřelým velikášstvím – už celé jedno století páchá sebevraždou. Teď k tomu našla další skvělý nástroj. Nově syntetizovaný jed balí do lesklého reklamního obalu. Z barvotiskových obrázků futuristické Zelené dohody se na mě, nemůžu si pomoci, šklebí grimasa staré známé „koloniální“ povýšenosti. Jako by celý svět s napětím očekával, co se v Evropě vymyslí, a byl celý žhavý to okamžitě napodobit.

Jak doufám chápeš, hlavní potíž nevidím v nějaké pokrivenosti faktického jádra „klimatického problému“, natož pak ve špatných úmyslech na kterékoliv straně. Ale v jednostrannosti a radikalismu, který tuto jednostrannost často provází. Tedy ve vyhoceném aktivismu prostupujícím dnes celou „velkou“ i „malou“ politiku, vědu, úplně všechno. Docela rozumná věda a (občas) docela rozumné doprovodné

debaty tu nakonec pod tlakem nejrůznějších aktivistů plodí nerozumné důsledky: Radikální, technokratická a jednostranná řešení, které evropská nomenklatura diktuje jednotlivým státům a jakoby celému světu v bláhové, anachronické víře ve vlastní světodějnou úlohu. Celý ten „klimatický problém“ je totiž evidentní součástí něčeho mnohem většího, co do vysoké politiky prosakuje „zezdola“. Jaké hosi revolučního pochodu za všenápravu světa, který nejen v Evropě, ale na celém Západě hypnotizuje davu. V poslední době slyšíme pod okny stále zběsilejší marš, který k tomu hrají. Zaznívají v něm ještě další, už dávno známé motivy: Gender, který jsi v minulém dopise tak plasticky využil jako příklad. Boj proti rasismu a nerovnosti vůbec. Dějinný revizionismus s bouráním a stavěním pomníků. A do toho všeho si vtrhne koronavirová krize, která podle všeho nejvíce dopadá na nejslabší, a aktualizuje tím dočasně pozapomenutý „třídní boj“ – jak nedávno zdůraznil Fareed Zakaria (totiž v Respektu 21/2020). Navíc tu hrozí úplně nové geopolitické souvislosti. Mám čím dál tím zřetelnější dojem, že se tím vším začínáme ocitat, totiž Západ a Evropa zejména, na slepé koleji dějin. Jistěže mohou být dějinná závětrí v určitém smyslu příjemná. Poněkud smrádek, ale jinak teploučko... Nejsem si ale vůbec jist, jestli by mi takový stav vyhovoval. Jestli bych se cítil dobře ve společnosti, kterou takové závětrí typicky plodí. Nehladě na to, že se to celé může ještě ošklivě zvrtnout.

Nestačím se divit, jak jsem se tady postupně odkopal. Málem euroskeptik a přímluvce pokroku. A přitom se pokládám za sympatičtějšího a méně radikálního než většina Evropanů. Starou konzervu, která chová nedůvěru skoro k jakýmkoliv změnám, jestliže jsou až příliš překotné. Jsem zvědav, jak s tímhle neučesaným, přímo brutálním materiálem sociologicky naložíš.

Milý Petře,

co znamená s něčím nějak „sociologicky naložit“? Dobrá sociologie takováto dilemata nějakým elegantním kritickým švihem sotva rozetne. Rozhodně nás nad ně nepovznese. Nenačítá nás k odporu. A podle mne by dokonce neměla. Připouštím však: ve snaze být anagažovaná a „relevantní“ tak dnešní sociologie často činí. Čímž se mi vzdaluje a odcizuje...

Protože angažovanost a politický smysl vědy je tematickým jádrem naší diskuse, pokusím se tuhle otázku trochu rozvést. Na první pohled tím utečeme od klimatických změn a od toho, jak se s nimi může potýkat pochybuující přírodovědec. Jenže, jak už jsem zmínil, mnozí přírodovědci se dnes stále často dostávají do takových nesnází s politickým rozměrem vlastního vědění, jaké jsou pro sociální vědce každodenním chlebem. Máš zkrátka podobná dilemata, jaká už dlouho řeším já. Takže doufám, že následující odstavce budou mít ve vztahu k Tvým otázkám přeci jen nějaký smysl. Paralely tu jsou.

Sociologové, když chtějí být kritičtí a užiteční, často do detailu ukazují bídu, nerozumnost a nesmyslnost všelijakých odsouzených ných uspořádání – třeba těch, která bychom označili jako „rasismus“ nebo která souvisejí s poškozováním životního prostředí. Ve svých spisech tedy tato uspořádání nemilosrdně odhalují jako výsledek hloupých předsudků a neznalosti nebo jako projevy nesmyslného a nerozumného jednání.

Ještě jednou k Latourovi: nedávno v češtině vydaná a již zmíněná kniha tohoto autora je totiž typickým příkladem takového přístupu. Jak už jsem nastínil, Latour vidí své („naše“) hlavní protivníky jako klima-popírače – ty, kteří nejsou navzdory všem důkazům ochotni přiznat, že klimatické změny jsou skutečné. V jejich čele podle

něj stojí blázen všech bláznů, současný americký prezident Donald Trump. Za figurou Trumpa stojí chladnokrevní lháři a podvodníci, zejména všelijací populisté a mezinárodní koncerny, kteří bezohledně sledují jen svoje zájmy. Zvláštní pohled. Jako by pak stačilo většině lidí vysvětlit, že se mýlí a že hloupě naletěli morálně pochybným existencím, a klima by bylo uvedeno do pořádku. Od účinného řešení jakoby jen maličká a snadná krůček, a přece je opravdová náprava nedosažitelně daleko... Víc zradit svůj vlastní sociologický přístup už Latour nemohl. Priklonil se tu k takovému pojetí sociologie, která „jasně pojmenovává“, co je špatné; opatrná, jemná a všelijaké souvislosti sledující sociologická promluva, kterou Latour kdysi sám pšetoval a rozvíjel, v tomto světle působí jako od života odtržená, akademizující a neužitečná věda. Jako by platilo, že když je sociologický rozbor „relevantní a angažovaný“, není už tak naléhavě třeba, aby byl zároveň vyvážený, přesný a citlivý. Vlastně jako by to spíš bylo tak nějak na překážku. (Mám připomínat možné souvislosti s Tvým opatrným pohledem na klimatické změny a ohlasy na něj? A mám Tě také ujišťovat, že o osobních kvalitách Donalda Trumpa mám sám vážné pochyby a že ani o mezinárodních koncernech si nedělám iluze? Doufám, že nemusím.)

Já tenhle „kritický přístup“ beru jako vážné *sociologické* selhání. Ne proto, že jde snad o jakousi zpolitizovanou (tedy politicky kompromitovanou a korumpovanou) sociální vědu. Politika k vědě patří, byť složitým a choulostivým způsobem, v tom má sociologie vědy pravdu. Spíš tvrdím, že tato konkrétní politika, tato specifická kritická strategie (tolik oblíbená, nebo asi ještě spíš bezděčně následovaná mnoha mými kolegy) je kontraproduktivní a jalová. Jak to? Protože protivníka ukazuje slabého, a tím ho banalizuje. Tím, že sociologicky fundované dáváme sexismus, diskriminaci, rasismus nebo plundrování planety

do souvislosti s nesmyslným či nerozumným jednáním, s nedostatečným nahlédnutím nějaké pravdy a s nějakým kognitivním či morálním deficitem, živíme nebezpečně nedorozumění. Protivník je prostě blb – pokud to jasně ukážeme, je vyhráno. Kritika udělala svou práci... Má to ale zásadní háček. Pokud by opravdu všechny tyhle sporné, nebo dokonce odsouzení hodné společenské jevy byly tak zjevnými a jednoznačnými nesmysly, sotva by představovaly skutečné nesnáze a opravdová rizika. Uvedený „kritický přístup“ prostě brání nahlédnout, že opravdu vážné, a tedy vytrvalé, odolné a těžko rozpletitelné problémy nebyvají z povahy věci založeny (jenom) na nějakých nesmyslech a iracionalitách, ale jsou naopak typicky vetkány do nejrůznějších *dobrých důvodů*, podpírány mnoha rozumnými praktickými ohledy. V řadě aspektů zkrátka dávají docela dobrý smysl. Úkolem sociologa je, myslím si, tuhle mnohoznačnost společenského „zla“ (ať už je tím zlem cokoli) osvětlovat, a nikoli zastírat. Měl by přitom zdůrazňovat, v čem je ono nepatřičné jednání nikoli slabé, ale naopak *silné*. Potom by jeho čtenáři lépe rozuměli tomu, jak se určité vzorce jednání tak dlouho drží a navzdory snaživému odporu odolávají změně. A lépe by zároveň chápali, proč selhávají jednoduchá a paušální řešení. Měli by zkrátka realističtější očekávání. Ještě jinak: kritická strategie, proti které se tu vymezuji, podle mne laciným způsobem stvrzuje banální morální pravdy, místo aby předváděla „sociální běsy“ v té jejich nejnebezpečnější podobě, totiž jako součást každodenních, rutinně přijímaných a docela rozumných pořádků. Taková kritika cení tesáky, ale je vlastně bezzubá. Živí potom frustraci z nenaplněných očekávání, z toho, že není po jejím. Snadno vede k nesoudné radikalizaci. A tato radikalizace přirozeně budí protireakci. Podobně nesoudnou a radikální.

I proto, Petře, jsem ve své první odpovědi psal to, co jsem psal: snažil jsem se rozebrat, v čem dávají reakce, které Tě trápí, jakýsi

smysl (místo abych upozorňoval, že a v čem ho nedávají). Víím, k ráznému činu tenhle typ vysvětlování zrovna nevyburcuje. Svému trápení člověk „jenom“ lépe porozumí. Místo aby se proti jeho zdroji rozhořčeně ohradil jako proti něčemu nepřijatelnému a nepocho-pitelnému, se svou situací se pak spíš jakoby smíří, srovná. Je to ale špatné? Má to povahu rezignace? Nemyslím. Já to tak nemám.

Připouštím, že v době všelijakých „krizí“, kdy má hodně lidí pocit, že je třeba jednat „hned teď“, se může tenhle sociologický přístup zdát méně účinný, méně okázalý, tak nějak opatrný, zpátečnický. Snad bychom mohli říct konzervativní. Konzervativní?! Asi ano, byť bych pro tenhle přístup mohl trvat i na jiných přívlascích, jako třeba „realistický“ (což by s sebou neslo jiná vážná nedorozumění). Takže teď se zas možná odkopávám já: sociolog-konzervatívec – jaký proti-mluv v dnešní době! Nejde přitom říci, co je původnější – jestli nějaké obecně politické sklony, anebo poznávací strategie a typ otázek, které si jako sociolog kladu. Vědecká a politická stanoviska od sebe opravdu nejsou oddělit nějakým chirurgicky čistým řezem.

Obecně platí, že vztahy mezi politickým progresivismem/konzervatismem na straně jedné a progresivismem/konzervatismem epistemologickým na straně druhé jsou strašně zašmodrchané. V určitých chvílích to vypadá, že ti, co prosazují změnu, potřebují staromódně tvrdá vědecká fakta. Aby se měli o co opřít. Chtějí vědu jako kladivo. Ohrnují nos nad tzv. konstruktivismem, relativismem a dalšími „levicovými epistemologiemi“. Vysmívají se jim. Jenže otázka je, čemu se vlastně vysmívají, a tedy co přesně za konstruktivismus nebo relativismus považují. Peter Berger a Thomas Luckmann, zakladatelé tzv. sociálního konstruktivismu, rozhodně nebyli žádní levičáci: jeden psal s porozuměním a sympatiemi o kapitalismu, druhý o náboženství. Přesto jejich konstruktivismus postupně zaujal převážně

rebelující sociology a ti si ho postupně přizpůsobili dle svého. Líbilo se jim na něm, že zpochybňuje samozřejmosti, danosti, obecně platné poměry. To se pro revoltu hodí. Zejména ovšem, dodal bych, když jsou v sázce samozřejmosti a danosti těch druhých...

Podobně zapeklité je to, jak se navzájem všelijak politicky škatulkujeme. Jak vlastně vypadá „pokrokář“? Co dělá člověka „konzervou“? U kolegy přírodovědce jsem si nedávno svým přístupem a jeho vysvětlováním vysloužil označení „intelektuál pro fašisty“. Co jiného prý, když upozorňuji na složitě souvislosti tam, kde je na místě jednoznačný odsudek? O podobných zkušenostech s drsnými a politicky laděnými výpady před lety psali někteří sociologové vědy, když v monotematickém čísle jednoho odborného časopisu probírali právě vztahy mezi politickou angažovaností a relativizující sociologií vědy. Trochu tedy, Petře, i já jako sociolog víím, jaké to je čelit těmto útokům. Člověku se až zatají dech: Jak mi tohle ten druhý může říct!

V Tvém případě možná hraje roli to, že stěžovatelé Tě dost dobře neznají. Neví, jako víím já, že z „esteticko-environmentálního“ přesvědčení nevlastníš auto a že pobyt venku, včetně přespávání v lese pod hvězdami, je pro Tebe životní potřeba. Nezažili Tě, jak se šťastným úsměvem a v umatlaném pruhovaném tričku lezeš z bahna, v ruce třímáš z toho bláta čerstvě vytaženou sondu a těšíš se, jak budeš v jejím obsahu celé týdny pod mikroskopem hledat a určovat pylová zrna a zanašet příslušné údaje do svých vědeckých grafů. Zaslouchnou ale v Tvé přednášce nezvyklou obezřetnost vůči tomu, co považují za nepochybný a alarmující fakt, a tak se ptají: „Který průmysl vás za ty lži platí?“ Analogicky, mohu sám být vlasatý fousáč bezdomoveckého vzezření, v některých ohledech nekonformní, celoživotní bigbífák, ale když dám jako sociolog najevo rozpaky nad krajně technokratickým pojetím evropské politiky (včetně té, o které píšeš a která se týká

ochrany životního prostředí) nebo nad politickou strategií domácích ekologických neziskovek, je prostě malér. Promluvil konzervativce jak vyšší, což pro drtivou většinu mých sociologických kolegů znamená „ten z druhé strany“. Nejde docela s námi, jde tedy proti nám. Co naplat, že bych se v řadě jiných ohledů s onou „druhou stranou“, s mnoha jejími představiteli, vůbec neshodl (aktuálně třeba pokud jde o výklad „totalitní“ komunistické minulosti). Bojím se zkrátka, že jsme obtížně přijatelní pro obě strany.

A je to ještě horší. Komplikované politické identity možná slouží ne jako polehčující, ale přitěžující okolnost. Takoví těžko zařaditelní podivní jako Ty nebo já mohou být za dané situace vnímáni jako zrádci největší právě proto, že úplně typičtí zástupci tábora protivníků tak docela nejsou: na první pohled blízcí, a přece ne „naši“. Něco velice podobného se teď očividně děje i Michaelu Shellenbergerovi, kterého v posledním dopise zmiňujiš.

Stavíme proti sobě mohutné, nedělitelné bloky. Popírače proti zbytku světa, pokrokáře proti zpátečnickům, mezinárodní koncerny proti lidstvu celého světa, dobro proti zlu. To se pak těžko rozplétá, když klíčové souvislosti vedou tolika různými směry, často víc křížmo a dál, než si připouštíme. Vždyť, ještě jednou to připomenu, když jde o klimatické změny, nejedná se pouze o klima jako nějaký holý vědecký fakt, ale – více či méně přiznaně, podle okolností – také o budoucnost těžce zkoušené EU, o její neochvějnou jednotu v okamžicích drolení a rozpadání, o globální geopolitické souvislosti, o vládu práva a demokratických institucí, o nejrůznější samozřejmé životní zvyklosti lidí tady a tam. Vzít všechny tyto souvislosti vážně, přiznat je důsledně, by znamenalo smířit se s tím, že zmíněné bloky nejsou tak jednotlivé, tak čistě řezané. Museli bychom například připustit, že navzdory těmto šablonám dnes na straně tzv. alarmistů stojí i mnohé

mezinárodní koncerny nebo vysokí političtí představitelé, a to z nej-různějších, ojedinelé dokonce i ušlechtilých důvodů. Museli bychom mnohem důsažněji přijmout, že pro tzv. klimatickou politiku není důležité jenom to, co říkají klimatologové, ale i další odborníci, a dokonce i ti, kteří o některých stránkách mezivládní klimatické politiky nebo tzv. Zeleného údeľu mají své pochybnosti. Museli bychom se také už od počátku mnohem víc začít starat o politickou legitimitnost, věrohodnost a přijatelnost celé této politiky. Mnohem otevřeněji bychom měli mluvit o tom, že plánovaná opatření, jakmile se začnou šířejí uplatňovat, budou čelit narůstajícímu odporu „obyčejných lidí“ – tedy těch, které mají údajně nejvíc chránit (před nezodpovědným jedním elit). Takový odpor navíc nejspíš vůbec nebude hezký, kulatní. Standardní politici se nebudou chtít reprezentováním této nevole zašpinit. Budou se navzájem hlídat a osočovat z populismu. Jediný, kdo bude ochoten ujmout se těchto choulostivých otázek a zastupovat tyto nespokojené skupiny, budou nejspíš všelijací političtí dobrodruzi, ba šmejdi. Mluvit přitom budou lacině a bezskrupulózně, podle očekávání. A tak se budou pálit i poslední zbývající mosty. A tak dále.

Prozatím však jako by stále platilo, že veškerá klimatická politika se vposledku opírá o vědeckou autoritu Mezivládního panelu pro změnu klimatu, který jednoduše tvrdí, že ta změna, kterou má v názvu, opravdu existuje, a že ji můžeme zvrátit, když budeme všichni v honbě za nulovými emisemi CO₂ následovat EU. Když tedy Petře, znejistujíš vědeckou fakticitu takového specifického výkladu klimatických změn, který je do všech těchto souvislostí zapletený, otrásáš tímhle vším. A otrásáš tím o to více, oč jsou dnes vědecká fakta o klimatu považována za středobod jakési péče a upřímné starosti o svět, jehož jsme součástí. Takže se nediv. Komplikuješ situaci dřív, než se (velmi pravděpodobně) začne komplikovat sama. To rozzuří.

Milý Zdeňku,

zkusím to shrnout. Co se tu vlastně odehrálo? Přírodovědec se úzkostlivě snaží držet vědeckých faktů a přitom s podivením, ba s hrůzou zjišťuje, jak moc politickými se jeho promluvy stávají, vybočí-li z nejužších mantinelů odbornosti. Sociolog poukazuje na to, že v sociálních vědách jsou odborná fakta z povahy věci nepřehlédnutelně politická, že taková vždycky byla, a že se tedy situace sociálních vědců nyní stává modelovou i pro některé vědce přírodní. Konkrétní zkušenosti se tak potkávají napříč různými odbornostmi. To jistě není málo. Ale co si s tím počít? Žádné návody na lepší vědu se nekonají. Dialog přírodovědce se sociologem k jasněmu rozuzlení nedospěl. A jako by ani nemohl. Skutečnost je neodstranitelně překerní, neustále otevřená...

Milý Petře,

překvapuje mě Tvoje podivení nad tím, že „jasné rozuzlení“ není na dosah. Čemu se divíš zrovna Ty, který si stýská, že je terčem neférových útoků poté, co začal jiné „jasné rozuzlení“ (totiž to s CO₂) zpochybňovat, navíc s poukazem na „tekutou“ složitost reality? Přece jsi nemohl čekat nějaký samospásný sociálně-vědecký recept, návod na rychlou a bezbolestnou cestu ven z potíží. Nebo ano? To bys mne jako sociologa tlačil do polohy, která mi vůbec není blízká. Soudím totiž, že věda není pouze továrnou na spolehlivost a hladké fungování; to jen tak někdy vypadá. Často, s nemenší důležitostí, je spíš oporou v obezřetném, opatrném a jakoby zpomalujícím přístupu ke světu. Neříká jenom, co by se mělo dělat a „jak věci jednoduše jsou“, ale

leckdy spíš, co by se s ohledem na nejrůznější okolnosti raději dělat nemělo a jak věci úplně jednoduše nejsou. Vlastně jen zřídka ukazuje cestu nějak přímo. A téměř vždy je přitom už od začátku pleťtená do nejrůznějších politických vazeb a rámců, málokdy je opravdově „čistá“. Tím spíš, když se zaměřuje na takový předmět, jakým jsou klimatické změny, jejich příčiny a rizika pro lidský i mimo-lidský svět. Pro mne jako sociologa vědy, který se snaží porozumět Tvým potížím, to platí stejně tak.

Cítím na Tvoji straně jakési zklamání, že Tvá zmíněná dilemata nelze řešit čistě vědeckými prostředky, jakousi odbornou poctivostí a průrazností faktů samotných. O potíže sis prý řekl tím, že jsi vybočil z „nejužších mantinelů odbornosti“, že ses zapletl do jiných než vědních souvislostí (podobně, jako je asi podle Tebe nepatříčně zapletená druhá strana). Zdá se Ti, že přírodověda dnes přichází o prostor pro svobodné, od politické objednávky osvobozené, základní vědecké bádání, a to Tě děsí. Já to tak ale nevidím. Nevidím tam totiž tak ostře tu nepatříčnost, to nešťastné vybočení někam stranou, tu náhlou ztrátu údajných původních kvalit vědy. Jistě, existují oblasti a obory věd, které dosud vypadají bezpečně ukryté v politickém závětrí. Ale soudím, že spor o klima žádné „čisté vědecké“ jádro, na které se jakoby pouze druhotně nabaluje jakýsi politický či aktivistický balast, prostě nemá. Podobně jako takové ne-politické jádro nemají ani sociálně-vědné spory o spravedlnost, společenské nerovnosti či nejrůznější sociální patologie... Řekl bych ostatně, že to lecky sám přiznáváš: nevádí Ti vpsolledku ani tak nějaká „špatná věda“, ale spíš „špatná politika“, kterou v pozadí dnešního klimatologického mainstreamu vidíš. Viditelně pohoršený jsi nikoli konkrétními metodologickými chybami svých protivníků (o těch vlastně téměř nemluvíš, snad s výjimkou posedlosti matematickým modelováním), ale znepokojují Tě

širší společensko-politické souvislosti toho, jaká specifická koalice vědění a moci získává v poslední době návrh (čehož je posedlost řady vědců matematickým modelováním možná jen jakýmsi průvodním jevem).

Přesto podle mne lze na obecnější otázku, co si s politikou angažovaností vědy prakticky počít, nějak hledat konkrétní odpovědi. Je to podobné jako s těmi klimatickými změnami. Důležité je respektovat, že nejde o jednoduchý příčinný vztah, o měřitelné narůstající míru znečištění „vědecké atmosféry“ jakýmsi politickými škodlivinami, které stačí potlačit nebo zakázat a planeta jménem Věda bude spasena. Místo lpění na „holých faktech“ a „věcných jádrech sporu“ je na místě prostě *zkoušet různé cesty* – cesty, které se opírají o odbornost v nejlépeším možném smyslu, jaký si dovedeš představit, ale které v sobě současně zřetelně zahrnují přiznaný „politický prvek“ či angažovanost, a to nikoli jako něco cizorodého vůči stanovisku „vědeckému“. Tví oponenti jako by byli takovému pojetí možná o něco blíží než Ty a je dost možné, že právě díky tomu mají nyní ve společnosti převahu. Mají pocit, že jejich vlastní političnost je v pořádku, že jim ji nikdo soudný nemůže vyčítat. Ta převaha se však zároveň opírá o to, že s političností vlastní pozice zacházejí poměrně lehkonozně, ba oportunisticky (někdy ji přiznávají, jindy trvají na ryzí vědě, podle okolností), zatímco lidem z opačného tábora jakoukoli (natožpak přiznanou) političnost okamžitě vyčtou jako „zaprodanost“ či „nevědeckost“ ...

Jak si otevřenější angažovanost v Tvém případě prakticky představit? Dám příklad: Když dnes mluvíš o klimatu, necháváš prostě promluvit fakta. Jako vědec se tím nad druhými snažíš získat převahu. Klasická věda to tak má. Snažíš se držet svého kopyta a nechceš se špinit tím, co podle Tebe do vědy nepatří. Zarazíš se proto raději ještě před pomyslnými závěrečnými pasážemi, které by posluchač čekal

a na které je oprávněně zvědavý, a konec necháváš jakoby otevřený, bez (politického) komentáře, co možná nejvíce bez onoho „vybočení“ z role odborníka... Na první pohled relativně bezpečná a politickou neposkvrněná vědecká praxe. Stejně však celkem rychle zjistíš, že ti z druhé strany to přes veškerou Tvou snahu vidí úplně jinak – považují Tě za zaprodance a nejráději by Tě z akademické půdy vyhnali. Zkoušet to za daných okolností znova a znova, ještě neutrálněji a s ještě víc potlačenými politickými souvislostmi nepomáhá. Je to začarovaný kruh: čím větší je na jedné straně posedlost holými fakty, s tím větší vervou zástupci druhé strany trvají na tom, že vědění je zpolitizované, nějak mimo-vědecky ovlivněné. (Psali jsme o tom kdysi v jednom článku, v souvislosti s množícími se odbornými posudky na plánovaný dálniční obchvat Plzně, které ovšem žádnou skutečnou úlevu nepřinášely.) Nebylo by tedy lepší místo toho trochu zarisikovat a praktické implikace i širší souvislosti Tebou prezentovaných vědeckých dat do své řeči nejen zahrnout, ale ještě zřetelněji je hned artikulovat? Něco takového samozřejmě vůbec není snadné, je to namnoze ještě choulostivější úkol než exaktní interpretace faktů. Zvlášť když je člověk na straně těch, co zrovna nevyhrávají. Ale laciná řešení jsi po mně jistě nechtěl.

Přiznávám ovšem, že situace vypadá téměř (!) beznadějně. Vidím to kolem sebe. My, sociologové, v nelehkém úkolu den co den jemně sledovat angažovanost za lepší svět a opatrný vědecký postup vcelku dlouhodobě selháváme a vy, přírodovědci, patrně půjdete v našich stopách. Příliš dlouho jsme se všichni tvářili, jako by angažovanost do vědy vůbec nepatřila; a teď, když její přítomnost ve vědě už lecky nelze zapírat, ve chvíli, kdy sice nevíme dost, ale přesto cítíme potřebu rychle jednat, a kdy ve jménu záchrany vzdálené budoucnosti cítíme potřebu riskovat hodnotu dobrého života teď a tady, se s ní neumíme otevřeně popasovat.